

BROEDVOGELTELLING

BOSSCHOVEN

en

KWAALBURGSE HEIDE

(gem Baarle-Nassau en gem Alphen en Riel)

1977

---

VOGELWERKGROEP FALCO OISTERWIJK.

---

### INLEIDING.

In verband met de ruilverkavelingsplannen voor het landbouwgebied rond Baarle-Nassau is in 1977 een inventarisatie bij de Buurtschap Bosschoven (tussen Alphen en Baarle-Nassau) uitgevoerd. Belangrijkste oogmerk hierbij was het vaststellen van de aktuele omvang van de Ortolanenpopulatie ter plaatse.

De hieronder gepresenteerde gegevens werden verzameld tijdens excursies op 30-4, 1-5, 14-5, 22-5, 29-5 en 19-6, door F. van Avendonk, N. Hilgers L. Hilgers, G. v.d. Kaa, A. van Lokven en V. Retel Helmrich. Bovendien werd medewerking verleend door A. van Diepstraten, M. Ermen en B. Thoolen.

Bij de interpretatie dient rekening gehouden te worden met a) de late start van de inventarisatie en b) met het feit, dat het terreingedeelte tussen de goederenspoorlijn (z.g. 'Bels lijntje') en de verharde weg van Alphen naar Baarle-Nassau relatief weinig werd bezocht. In totaal werden 54 soorten waargenomen, waarvan er 41 op grond van territoriumgedrag e.d. beschouwd kunnen worden als zekere broedvogel en vijf (t.w. Kwartel, Boompieper, Zwarte Kraai, Zwarte Mees en Kuifmees) als mogelijke (waarschijnlijke) broedvogelsoort. Wanneer de telgegevens van een bepaalde soort vermoedelijk niet het werkelijke aantal broedparen weergeeft, is dit vermeld. Van soorten, gemerkt met een asterix, is een verspreidingskaartje opgenomen als bijlage.

### KONKLUSIE.

Ondanks de onvolkomenheden van deze broedvogeltelling is hiermee toch een bruikbaar overzicht tot stand gekomen van de broedvogelsamenstelling in het onderhavige gebied. Duidelijk is, dat Bosschoven als Ortolanen-biotop nog steeds grote waarde heeft.

De Ortolaan is in Nederland een schaarse broedvogel geworden. Een onderzoekje in 1974 wees uit, dat er in dat jaar niet meer dan 150 tot 170 broedpaarvoorkwamen (P. Key in de 'Lepelaar' no. 50, mei 1977). In de Avifauna van Noord-Brabant (1967) wordt het Ortolanen bestand in onze provincie nog op ong. 75 broedparen geschat. Dit aantal is thans ongetwijfeld veel lager. Zo werden bij Bosschoven in 1965 nog 11 zangposten geteld, tegen in 1977 slechts 7. Op een andere traditionele broedplaats, tussen Hoogeloon en Casteren, worden de laatste jaren slechts één of twee zangposten vastgesteld. Deze achteruitgang wordt algemeen geweten aan aan het verdwijnen van houtwallen, bosjes en heggen uit het landschap en ten dele ook aan het veranderde grondgebruik op de zandgronden: weiland en maïskultuur in plaats van granen en hakvruchten.

Er is dan ook veel gelegen aan het behoud - en waar mogelijk herstel - van het Ortolanen-biotop tussen Alphen en Baarle-Nassau. De nu nog aanwezige eiken- en dennenbosjes op Bosschoven lopen bij realisering van de ruilverkavelingsplannen gevaar te verdwijnen, te meer daar in het ruilverkavelingsblok andere, natuurhistorisch belangrijke terreinen gelegen zijn. Toch zijn er mogelijkheden aanwezig om deze karakteristieke soort hier te behouden. Eerste voorwaarden daartoe zijn:

- handhaven van aard en structuur van het landschap en het wegenpatroon.
- door middel van aankoop of beheersovereenkomsten veilig stellen van het voor de landbouwers onrendabele bosbezit.

Suggesties, die een zeker herstel van reeds verloren gegane geschikte biotop kunnen bewerkstelligen zijn b.v.:

- in het kader van een landschapsplan:wegbeplanting van zomereiken.
- ter compensatie van recent nog verdwenen bosjes zou men de thans nog in gebruik zijnde vuilnisbelt in een later stadium kunnen opplanten met zomereik en grove den.

## TELRESULTATEN.

- \* 1. Torenvalk (kaart 1)  
Een vermoedelijk broedgeval op de Kwaalburgse Heide, op grond van regelmatige waarnemingen. Er werd geen horst gevonden.  
Een broedgeval op Bosschoven; hiervan werden op 19 juni vier jongen waargenomen.
- \* 2. Patrijs. (kaart 2)  
Op de vroege morgen van 30 april werden op Bosschoven 11 à 12 roepende haantjes geteld. Ook later werden hier patrijzen gezien, b.v. op 19 juni een paartje met 8 à 10 jongen. De waarnemingen van de Kwaalburgse Heide hebben alle betrekking op de periode na 14 mei. Het kaartje geeft derhalve waarschijnlijk geen nauwkeurig beeld van de werkelijke broedpopulatie.
3. Kwartel.  
Op 19 juni werden in de ochtendschemer 2 roepende haantjes gehoord tussen de spoorlijn en de weg Baarle-Alphen. Op Bosschoven werd waarschijnlijk een vrouwtje gehoord. Een derde haantje werd, eveneens op 19 juni, gehoord in een weiland ten N.O. van Alphen (buiten het telgebied).
- \* 4. Kievit. (kaart 3)  
Er werden zes broedgevallen vastgesteld.
5. Houtduif.  
Deze soort werd niet nauwkeurig geteld. Er waren op minstens vier tot zes plaatsen houtduiven aanwezig.
- \* 6. Tortelduif. (kaart 4)  
Op zes plaatsen werden gedurende het broedseizoen koerende tortelduiven waargenomen.
7. Turkse Tortel.  
In gering aantal aanwezig op de boerenerven.
- \* 8. Ransuil. (kaart 1)  
Eén broedpaar op Bosschoven; ook waarneming van roepende jongen.
9. Groene Specht.  
Enkele waarnemingen, welke waarschijnlijk betrekking hebben op broedgevallen van de aangrenzende 'Alphense Bergen'.
- \* 10. Veldleeuwerik. (kaart 5)  
Er werden van deze soort 23 territoria vastgesteld. Zoals bij no. 2, Patrijs, geldt ook hier dat de telling van Bosschoven nauwkeuriger is dan die van de Kwaalburgsche Heide. Op 19 juni werden daar nog enkele nieuwe zangposten ontdekt, welke betrekking kunnen hebben op vervolglegels.
11. Oeverzwaluw.  
In de steile kanten van de ontgronding/vuilstortplaats op Bosschoven werden 21 nestgangen van deze soort gevonden. Het is niet bekend of deze ook allen bewoond werden.
12. en 13. Boerenzwaluw en Huiszwaluw.  
Als broedvogel aanwezig in de boerderijen van Alphen-Bosschoven (alleen boerenzwaluw) en van Baarle-Bosschoven (Huis- en boerenzwaluw.)
14. Boompieper.  
Eén waarneming op 30 april op Bosschoven en één waarneming op 29 mei op de Kwaalburgsche Heide.
15. Graspieper.  
Minstens één territorium op de Kwaalburgsche Heide.

16. Witte Kwikstaart.  
De waarnemingen duiden op twee tot vijf broedgevallen. In de nabijheid van de boerderijen kunnen wel enkele broedparen over het hoofd gezien zijn, zodat het totale aantal waarschijnlijk iets hoger ligt.
- \* 17. Gele Kwikstaart. (kaart 6)  
Er waren in het terrein zeven paartjes aanwezig.
18. Winterkoning.  
Van deze soort werden 11 territoria vastgesteld, waarvan slechts één in de bosjes op Bosschoven. Zie verder de opmerking bij no. 16, Witte Kwikstaart.
19. Heggemus.  
Zes zangposten.
20. Grote Lijster.  
Alleen op de Kwaalburgse Heide werden territoria vastgesteld, en wel op vier plaatsen. Op 19 juni werden pas uitgevlogen jongen gezien.
21. Zanglijster.  
Opvallend weinig waarnemingen van deze soort, waarschijnlijk te wijten aan de late start van de inventarisatie.
22. Merel.  
Minimaal 14 territoria.
23. Tapuit.  
Eén waarneming op 14 mei op Bosschoven, vrijwel zeker betrekking hebbend op een doortrekker.
24. Roodborsttapuit.  
Eén waarneming op 14 mei op de Kwaalburgsche Heide. Aangezien bij latere bezoeken niets meer bleek van de aanwezigheid van deze soort is een broed-geval niet waarschijnlijk.
25. Paapje.  
Twee waarnemingen op 14 mei.
26. Roodborst.  
Minimaal één broedgeval op de Kwaalburgsche Heide.
27. Spotvogel.  
Eén territorium op de Kwaalburgsche Heide.
28. Zwartkop.  
Een territorium op de Kwaalburgsche Heide.
29. Tuinfluiter.  
Minimaal acht territoria, waarvan drie op Bosschoven.
30. Grasmus. (kaart 7).  
21 territoria, waarvan 15 op de Kwaalburgsche Heide.
31. Braansluiper.  
Een broedgeval op Bosschoven.
32. Fitis.  
Elf regelmatige zangposten.
33. Tjiftjaf.  
Drie zangposten op de Kwaalburgsche Heide.
34. Koolmees.  
Vier broedgevallen.
35. Pimpelmees.  
Eén of twee broedgevallen.
36. Zwarte Mees.  
Eén waarneming in een geschikte omgeving op 19 juni.



37. Kuifmees.  
Eén waarneming op 14 mei.
38. Matkop.  
Minstens zes territoria, waarvan vijf op de Kwaalburgsche Heide.
39. Grauwe gors.  
Eén waarneming van een zingend mannetje op 19 juni in de uiterste N.O.-hoek van het telgebied. Aangezien dit terreingedeelte niet steeds bezocht werd en het landschap verder naar het noorden een geschikte biotoop lijkt voor deze soort, behoort een broedgeval tot de mogelijkheden.
- \* 40. Geelgors. (kaart 8).  
Zes zangposten, allen ten westen van de goederenspoorweg.
- \* 41. Ortolaan. (kaart 9).  
Op 30 april waren op Bosschoven al vijf zingende mannetjes aanwezig. Vanaf 14 mei kwamen daar nog één zangpost op de Kwaalburgsche Heide en één op Bosschoven bij. Op vrijwel alle waarnemingsdagen daarna werden deze zeven Ortolaan-mannen waargenomen. De eerste vrouwtjes werden eveneens op 14 mei gezien. Het zal wel niet toevallig geweest zijn, dat er op die dag op verschillende plaatsen Ortolaan-mannetjes met elkaar aan het vechten waren, waarbij niet duidelijk was, of zij elkaar een territorium betwistten, dan wel een vrouwtje, dat zich in de nabijheid ophield. In een bosje aan de goederenspoorweg werd enkele keren een gorsachtige vogel gezien en gehoord, welke uiteindelijk als een vrouwelijke ortolaan werd gedetermineerd. Zang werd hier nooit gehoord. Eén mannetje, dat telkens vanuit een solitaire eik zong, bleek zich op 19 juni enige honderden meters verplaatst te hebben. Deze verplaatsing wordt in verband gebracht met het noodweer, waardoor het gebied een week tevoren getroffen werd en dat o.a. aan de landbouw ter plaatse schade berokkende.  
Bovenstaande leidt tot de slotsom, dat er in het onderzochte gebied in 1977 zeven territoria door mannelijke Ortolanen werden bezet, terwijl er blijkbaar ook één solitair wijfje aanwezig was.
42. Groenling.  
Broedvogel in klein aantal rond de boerderijen.
43. Kneu.  
Op vier plaatsen als broedvogel aanwezig.
44. Vink.  
Negen zangterritoria op de Kwaalburgsche Heide en vijf op Bosschoven. Het werkelijk aantal broedparen is waarschijnlijk iets hoger.
45. 46. en 47. Huismus, Ringmus en Spreeuw.  
Broedvogels op en rond de in het terrein aanwezige boerderijen.
48. Wielewaal.  
Een broedgeval in een uitloper van de Alphense Bergen.
49. Zwarte Kraai.  
Verscheidene waarnemingen, er werden echter geen nesten gevonden.
50. en 51. Kauw en Ekster.  
Er werden van deze soorten slechts weinig waarnemingen genoteerd. Waarschijnlijk is de Ekster wel, maar de Kauw niet broedvogel in het telgebied.
52. Vlaamse Gaai.  
Op twee plaatsen werd de aanwezigheid van een paartje vastgesteld, ook alarmerend.
53. Wulp.  
Verschillende waarnemingen, waarschijnlijk betrekking hebbend op een broedgeval in het kultuurland net ten westen van het eigenlijke telgebied.
54. Grutto.  
Zie no. 53. Wulp.

## OPVALLENDE PLANTEN

Vogelmelk. (*Ornithogalum umbellatum*).

In een bosje op Bosschoven werd een groeiplaats van Vogelmelk aangetroffen.

Knolsteenbreek. (*Saxifraga granulata*).

Van deze plant, die verder veel voorkomt in het dal van het Herkske, werd één exemplaar gevonden op de Kwaalburgse Heide.

-----

"..... We mogen ons echter afvragen, of de tijd niet gekomen is, dat de laatste ongeschonden resten van het oude diluviale kultuurlandschap een grotere waarde hebben in hun huidige staat dan wanneer ze een enigszins verhoogde opbrengst van landbouwprodukten leveren. Zeker wanneer dit grote investeringen vereist ! De ortolaan is weliswaar de meest karakteristieke, maar lang niet de enige diersoort, die hier voor het nageslacht bewaard zal kunnen blijven."

H. Moller Pillot (1966): De Ortolaan, het Vogeljaar 14, blz. 133.

-----



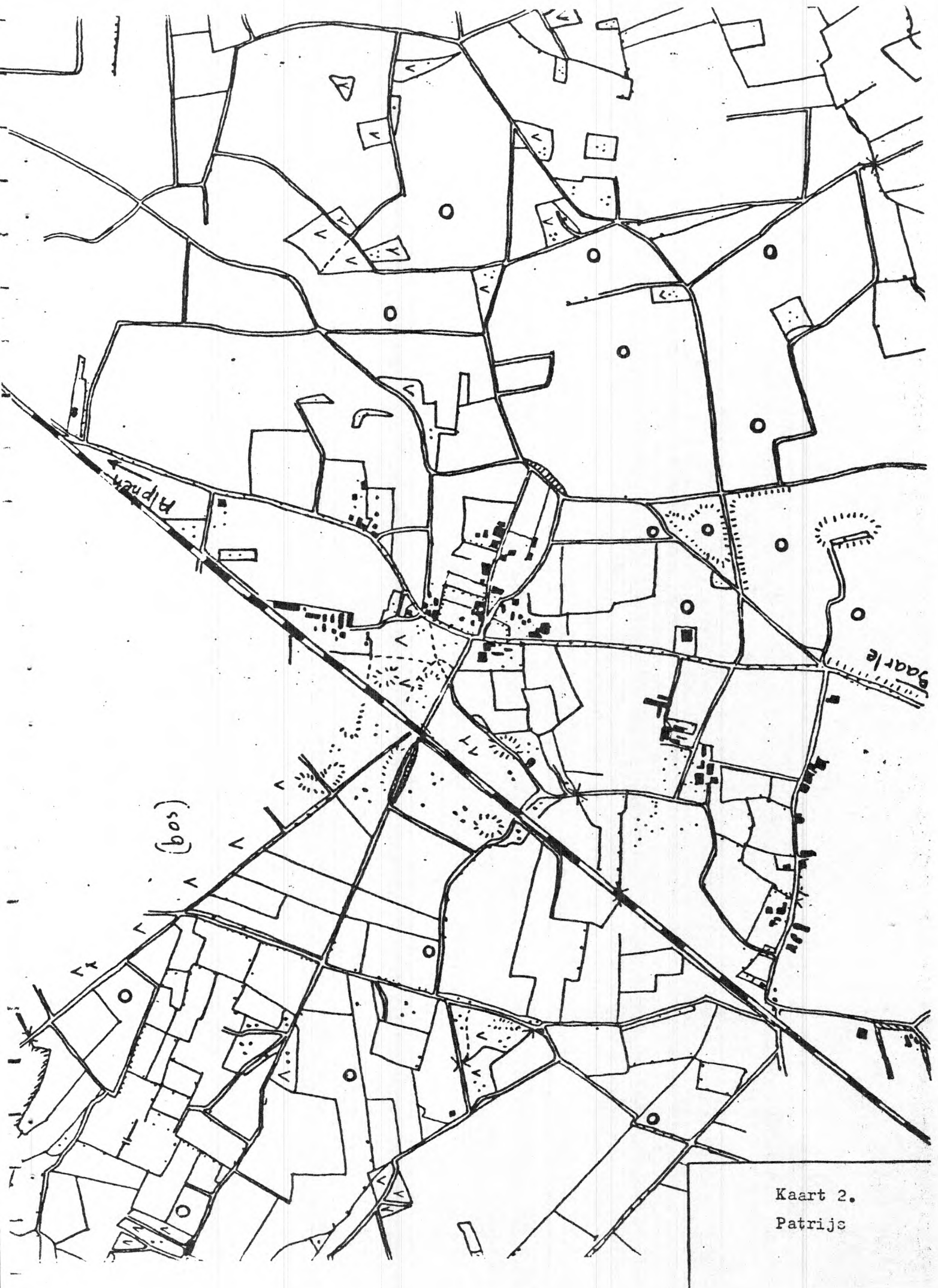
Kaart 1.

Torenvalk

Ransuil







(bos)

Kaart 2.  
Patrijs





Alpenweg

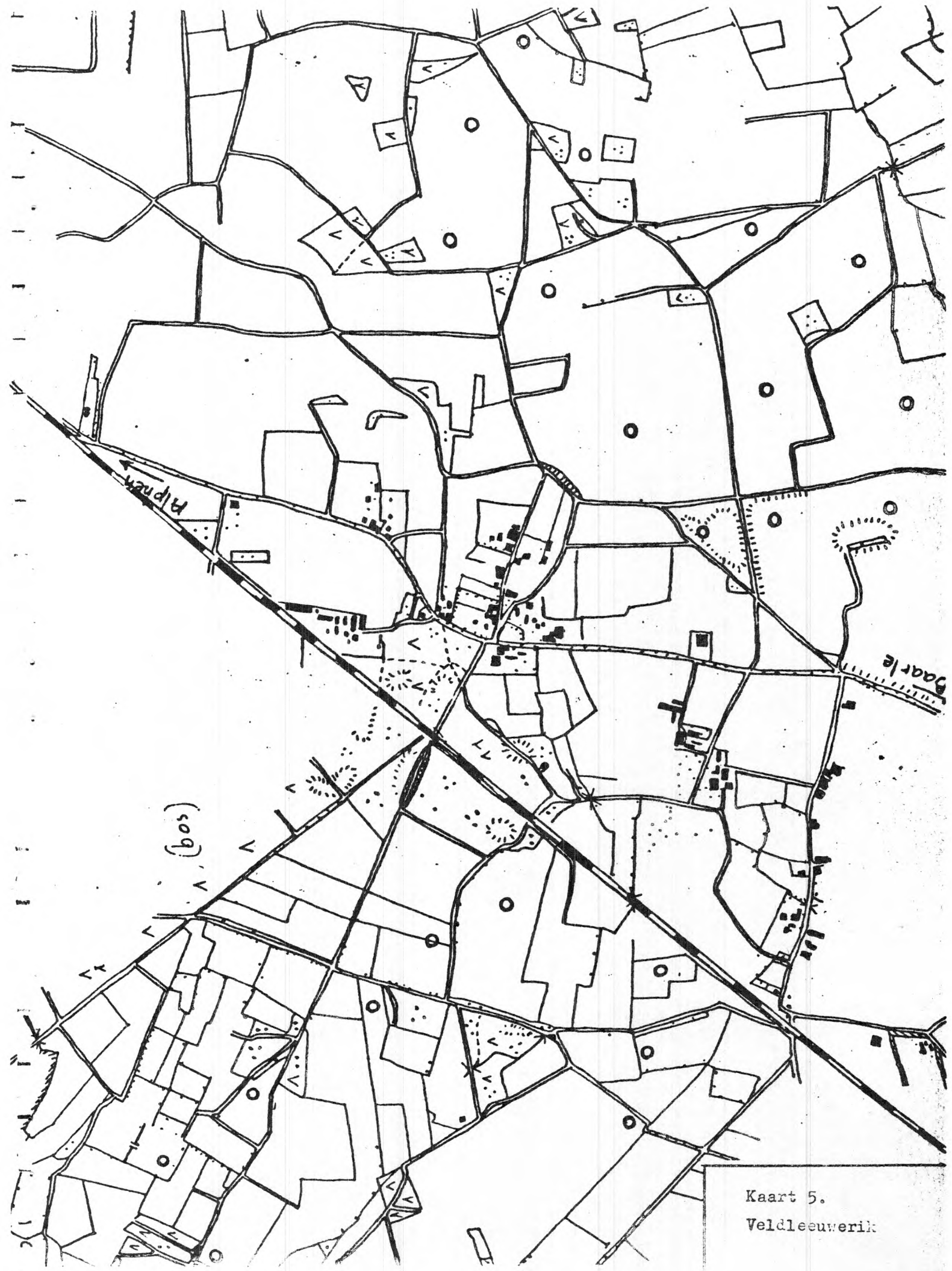
(bos)

Baarle

Kaart 3.  
Kievit



Kaart 4.  
Tortelduif



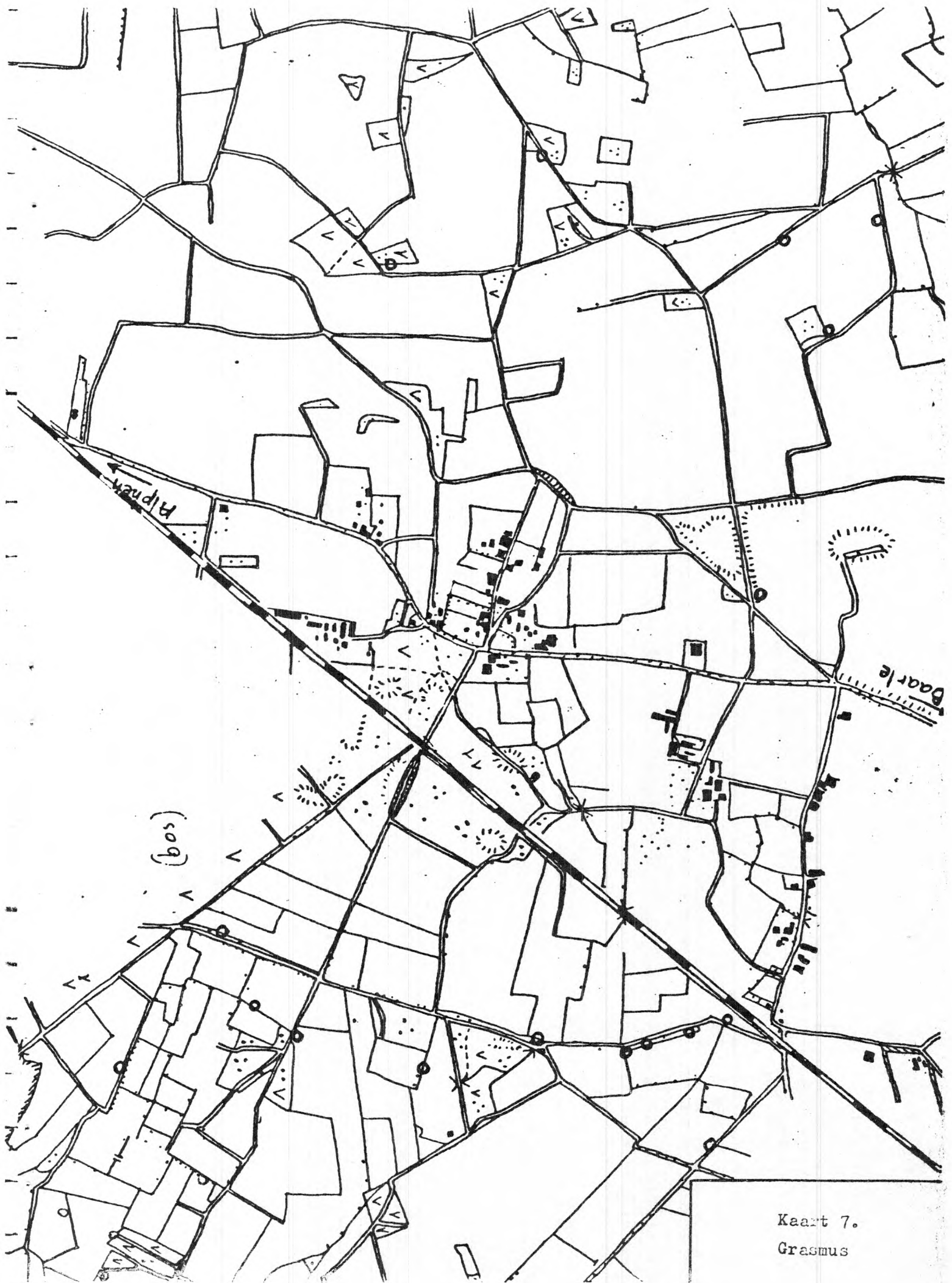
Kaart 5.  
Veldleeuwerik





Kaart 6.  
Gele Kwikstaart





(bos)

Kaart 7.  
Grasmus



Kaart 3.  
Geelgors.



(bos)

Kaart 9.  
Ortolaan.